

Investigating the presence of contemporary literary elements in the 12th Arabic book¹

mohammad ali ziaei alishah

Department of Persian Language and Literature Education (Responsible Author)

ma.ziaei@cfu.ac.ir

soheyla shoja zadeh

Department of Art Education, Farhangian University, Box 56441, Tehran, - Postal 888, Iran

s.shojazadeh@cfu.ac.ir

seyyed sadegh gholami

Department of Mathematics Education

r.gholami@cfu.ac.ir

Abstract

The phenomenon of language, being, is changed and modernized in every period and age, the textbooks for learning non-native languages, and to properly transmit that language to learners, they must also include the transformation of that language. The present study aims to examine the presence of contemporary elements of the Arabic language, such as signs of citizenship life, Life tools and terms and contemporary expression in the twelfth book. The method of research is the qualitative analysis of William of Rome, and the statistical community in this research includes the text of the twelfth book of Arabic, which is examined and analyzed by four factors or parameters: story, poetry, word and photo. The results show that the twelfth book in the two elements of story and photo, by addressing the signs evaluated, scored higher than the number accepted by one in the formula of the learners' Conflict Index, which indicates the relative attention of the authors to the signs of contemporary life. this number is especially desirable in the story section, but in the poetry factor with the number zero and in the parameter of new words with the number 13/ it pays the least attention to contemporary life.

Keyword:

Language, contemporary, Arabic, textbook, 12th

¹ Date Received: 2023-10-08 Revision date: 2023-12-12 Date of admission: 2024-06-19 Online publication date: 2024-06-24

التحقق من وجود العناصر الأدبية المعاصرة في الكتاب العربي الثاني عشر^١

محمد علي ضيايي عليشاه

قسم اللغة الفارسية وآدابها، جامعة فرهنجيان، ص.ب ١٤٦٦٥-٨٨٩، طهران (المؤلف المسؤول)

ma.ziaei@cfu.ac.ir

سهيلا شجاع زاده

قسم التربية الفنية، جامعة فرهنجيان، ص.ب ٥٦٤٤١، طهران، - بريد ٨٨٨، إيران

s.shojazadeh@cfu.ac.ir

سيد صادق غلامى

قسم تعليم الرياضيات، جامعة فرهنجيان، صندوق ٥٦٤٤١

r.gholami@cfu.ac.ir

المخلص

إن ظاهرة اللغة تتغير وتتجدد في كل فترة وعصر، ويجب أن تتضمن الكتب المدرسية تطور تلك اللغة حتى يتم إيصال تلك اللغة إلى المتعلمين بشكل صحيح. يهدف البحث الحالي إلى التحقق من وجود العناصر المعاصرة في اللغة العربية، كعلامات حياة المواطن، وأدوات الحياة، والمصطلحات والتعابير المعاصرة في الكتاب الثاني عشر. منهج البحث هو التحليل الكيفي لوليام الرومي، ويشتمل المجتمع الإحصائي في هذا البحث على نص الكتاب الثاني عشر للغة العربية لغة القرآن، والذي تمتلك فيه أربعة عوامل أو معلمات: القصة، والشعر، والكلمات، والصور. تم التحقيق فيها وتحليلها. وأظهرت النتائج أن الكتاب الثاني عشر في عنصرى القصة والصورة، من خلال معالجة العلامات المقيمة، حصل على درجة أعلى من الدرجة المقبولة واحدة في معادلة مؤشر مشاركة الطلاب، مما يدل على الاهتمام النسبي للكتاب. المؤلفون إلى علامات الحياة المعاصرة وهذا الرقم مفضل بشكل خاص في قسم القصة، ولكن في عامل الشعر بدرجة صفر وفي معلمة الكلمات الجديدة بدرجة ١٣,٠، فهو الأقل اهتمامًا بالحياة المعاصرة.

الكلمات المفتاحية:

اللغة، المعاصرة، العربية، الكتاب المدرسي، الثاني عشر

^١ تاريخ الاستلام: ١٤٠٢/٠٧/١٦ تاريخ المراجعة: ١٤٠٢/٠٩/٢١ تاريخ القبول: ١٤٠٣/٠٣/٣٠ تاريخ النشر على الإنترنت: ١٤٠٣/٠٤/٠٤

بررسی میزان حضور عناصر ادبی معاصر در کتاب عربی دوازدهم^۱

محمدعلی ضیایی عیشاه

گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵ تهران (نویسنده مسئول)

ma.ziaei@cfu.ac.ir

سهیلا شجاع زاده

گروه آموزش هنر، دانشگاه فرهنگیان، صندوق ۵۶۴۴۱ تهران، - پستی ۸۸۸ ایران

s.shojazadeh@cfu.ac.ir

سید صادق غلامی

گروه آموزش ریاضی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق ۵۶۴۴۱

r.gholami@cfu.ac.ir

چکیده:

پدیده زبان در هر دوره و عصری تغییر پیدا کرده و نوسازی می‌شود و کتاب‌های درسی برای انتقال صحیح آن زبان به فراگیران، باید دربردارنده تحولات آن زبان نیز باشند. تحقیق حاضر با هدف بررسی میزان حضور عناصر معاصر زبان عربی همانند نشانه‌هایی از زندگی شهروندی، ابزارهای زندگی و اصطلاحات و شیوه بیان معاصر در کتاب دوازدهم انجام می‌گیرد. روش پژوهش، تحلیل کیفی ویلیام رومی است و جامعه آماری در این تحقیق شامل متن کتاب دوازدهم عربی، زبان قرآن است که چهار عامل یا پارامتر: داستان، شعر، واژه و عکس مورد بررسی و تحلیل واقع شده است. نتایج نشان می‌دهد کتاب دوازدهم در دو عنصر داستان و عکس با پرداختن به نشانه‌های مورد ارزیابی، امتیازی بالاتر از عدد مورد قبول یک را در فرمول شاخص درگیری فراگیران کسب کرده که نشانگر توجه نسبی مؤلفان به نشانه‌های زندگی معاصر است این عدد به‌ویژه در بخش داستان مطلوب‌تر است اما در عامل شعر با کسب عدد صفر و در پارامتر واژه‌های جدید با عدد ۱۳/۱ کمترین توجه را به زندگی معاصر دارد.

کلیدواژه:

زبان، معاصر، عربی، کتاب درسی، دوازدهم

^۱ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۳۰ تاریخ انشای آنلاین: ۱۴۰۳/۰۴/۰۴

نتیجه‌گیری

زبان به‌عنوان یک نظام ارتباطی زمانی موفق به ایفای نقش مهم خود در انتقال پیام خواهد شد که با نسل‌های هر دوره و زمان به زبان معاصر و روزآمد شده سخن بگوید و عناصر کهنه و قدیمی و غیرمعاصر، فراگیر زبان را به اهداف نهایی نخواهد رساند. کتاب‌های درسی آموزش زبان عربی در ایران نیز از این قاعده به دور نیستند. بررسی و پژوهش حاضر با هدف سنجش میزان حضور عناصر روزآمد در کتاب درسی عربی کلاس دوازدهم به بررسی چهار پارامتر شامل: واژه‌های جدید و معاصر، عکس و ناشی، شعر و داستان معاصر پرداخته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد در دو حوزه داستان علیرغم آنکه شاخ درگیری فراگیران بالاتر از یک بوده و ظاهراً نشان از موفقیت مؤلف در استفاده از داستان معاصر دارند اما فراوانی داستان در سطح بسیار پایینی است. در پارامتر عکس، فرمول به کار گرفته شده عدد ۴/ را نشان می‌دهد که پایین‌تر از استاندارد مورد قبول است. در بخش شعر شاخص درگیری صفر است و بیانگر آنکه مؤلفان کتاب حتی یک بیت شعر معاصر را در کتاب استفاده نکرده‌اند و دانش‌آموزان را از شعر شاعران معاصر عرب بی‌بهره ساخته‌اند. در عامل واژه‌های متعلق به قرن حاضر نیز عدد شاخص ۱۳/ است که بعد از شعر پایین‌ترین رتبه را در شاخص درگیری به خود اختصاص داده است. این نتایج نشانگر آن است که روری است در برنامه‌ریزی‌های آتی دفتر تألیف کتاب‌های درسی وزارت آموزش و پرورش، موارد مغفول مانده مدنظر قرار گیرد.

۱- بیان مسئله

زبان «مشخص‌ترین رسانه مبادلات اجتماعی است از این رو بایستی همه جوانب هستی اجتماعی ما را منعکس کند و همه آن را تحت تأثیر قرار دهد.» (نیومایر، ۱۳۷۸: ۱۱). از آنجاکه جوامع و تمدن‌های انسانی در مسیر ده‌ها هزار ساله خود از محدوده جوامعی بسیط و بسیار ساده به تحولات شگرفی دست یافته‌اند «زبان‌های ملل و اقوام متمدن و بیدار [نیز] قدم‌به‌قدم با نهضت‌های آن‌ها پیش می‌رود و دامنه‌اش برای آنکه احساسات لطیف و عواطف رقیق آن‌ها را بیان کند و علوم ایشان را ضبط نماید و فرهنگ و مظاهر تمدن آنان را از قرنی به قرن دیگر انتقال دهد، وسعت پیدا می‌کند» (عبدالقادر، ۱۳۴۷: ۲).

از ویژگی‌های دیگر زبان انسانی، آزاد بودن از قید زمان و مکان است. نظام‌های ارتباطی ویژه جانوران فقط در زمان و مکان خاص کارایی دارند ولی انسان‌ها با استفاده از زبان خود می‌توانند زمان و مکان را درنوردند و درباره گذشته و حال و آینده و همچنین درباره مکان حاضر یا دورترین نقاط جهان و حتی درباره آنچه وجود خارجی ندارد به گفتگو بپردازند» (رنجبر، ۱۳۹۲: ۳۴).

گفته می‌شود: «همه انسان‌هایی که به زبانی تکلم می‌کنند بالقوه می‌توانند هر کدام از جمله‌های بی‌شمار زبان خود را تولید یا درک کنند» (فالك، ۱۳۷۲: ۲۵۳) این اصل که از آن به‌عنوان عنصر زبانی یاد می‌شود اجازه می‌دهد زبان در هر زمان در صورت نیاز به تولید یا بازتولید واژه‌ها و جمله‌های جدید بپردازد و ضمن حرکت به جلو غنی‌تر شود و در این مسیر فراگیران نیاز دارند در جریان تولید چنین واژه‌ها و اصطلاحاتی قرار گیرند که لازمه آن ورود این تولیدات جدید در کتاب‌های درسی است.

یکی از رایج‌ترین زبان‌های دنیا زبان عربی است و ۲۸ کشور از زبان عربی به‌عنوان زبان رسمی خود استفاده می‌کنند. در میان زبان‌های رایج در ادبیات، تجارت و تجارت به زبان عربی این امکان را می‌دهد که به‌طور طبیعی تعداد زیادی سخنران در سراسر جهان داشته باشد.

«عربی زبانی است که دویست میلیون نفر از خاورمیانه تا شمال آفریقا به آن تکلم می‌کنند و همچنین پنجمین زبان بین‌المللی و زبان اسلام و قرآن است. امروزه در عصری که ارتباطات و تعاملات، مجازی و سریع شده یادگیری زبان عربی و لهجه‌های این زبان واجب‌تر شده است. این زبان شمار فراوانی از گویش‌ها و لهجه‌های گوناگون را دربر می‌گیرد که به‌طور کلی به سه بخش تقسیم می‌شود: عربی کلاسیک یا قرآن (به عربی: اللغة العربیه الفصحی)، عربی استاندارد یا شیوا و عربی محاوره‌ای یا دارجه (به عربی: اللهجه العامیه)» (فارسی نژاد، ۱۳۹۳).

در مورد رابطه بین زبان‌ها گفته می‌شود: «همچنان که پاره‌ای از ملل و اقوام به یکدیگر می‌پیوندند و هریک از دیگری متأثر می‌شود در زبان‌ها نیز بعضی به برخی دیگر می‌پیوندند و یکی از دیگری متأثر می‌شود به همین جهت است که می‌بینیم پاره‌ای از زبان‌ها یا لهجات مختلف با برخی دیگر مندمج می‌شوند و در نتیجه اتحاد، زبان واحدی به شمار می‌روند» (حریچی، ۱۳۴۷: ۳).

این تأثیر و تأثر گاه تا حد جدایی پیش نمی‌رود اما ارتباط تنگاتنگ بین دو زبان تا سال‌ها و قرن‌ها باقی می‌ماند. «این حال هر زبانی است و زبان عربی نیز نه تنها از زبان‌های دیگر جدا نیست بلکه در نشأت و تحول

خویش تابع تطور و عوامل شدت و ضعفی است که زبان‌های دیگر از آن پیروی می‌کنند. ... اگرچه زبان عربی در ادوار مختلف خود با زبان‌های مختلفی پیوسته است ولی پیوند آن با زبان فارسی قوی‌تر و آشکارتر است» (همان: ۳ و ۴).

۲- سؤالات و پیشینه تحقیق

تحقیق حاضر درصدد آن است که نشان دهد در کتاب‌های درسی عربی کشور ایران تا چه اندازه از عنصرهای معاصر زبان استفاده شده است عناصر معاصر می‌تواند شامل عنصرهای متعددی باشد اما تحقیق، کار خود را به چهار عنصر داستان، شعر، داستان و عکس محدود کرده است نمونه آماری نیز محتوای کتاب عربی کلاس دوازدهم بوده است. در تحقیق حاضر از روش کیفی تحلیل محتوای متن به شیوه ویلیام رومی بهره گرفته شده است با توجه به حجم نه‌چندان زیاد کتاب، جامعه آماری و نمونه آماری یکسان بوده و کل کتاب از چهار منظر تحلیل شده است و با بهره‌گیری از فرمول ابداعی ویلیام رومی در یافتن شاخص درگیری فراگیران، به نتیجه‌گیری پرداخته شده است. مراحل چهارگانه روش رومی در این تحقیق رعایت شده است (ر. ک رومی، ۱۳۹۲).

پیشینه و ادبیات تحقیق از این منظر که: «یکی از کارهای ضروری در هر پژوهشی، مطالعه منابع مربوط به موضوع تحقیق است؛ زیرا سرچشمه علوم را می‌توان در پیشینه آن‌ها کاوش کرد» (دمپی، ۲۰۰۶: ۱) در این تحقیق نیز ضروری است. جان دیویی اعتقاد دارد مطالعه منابع، به محقق کمک می‌کند تا بینش عمیقی نسبت به جنبه‌های مختلف موضوع تحقیق پیدا کند. مطالعه منابع، باید هم از منابعی باشد که به‌طور مستقیم، در رابطه با موضوع تحقیق می‌باشند و هم از منابعی باشند که به‌صورت غیرمستقیم با آن موضوع، ارتباط دارند (دلور، ۱۳۷۵: ۱۵). پژوهش‌هایی چند در حوزه کتاب‌های درسی عربی در ایران انجام گرفته است. حمیدرضا میرحاجی در مقاله‌ای به بررسی و نقد کتاب‌های عربی مقطع دبیرستان (عمومی) پرداخته و در آن به نقد رویکرد کلی کتاب، ساختار کتاب درسی و اصول حاکم بر سازماندهی محتوای کتاب اقدام کرده است اما در فهرست عیوب کتاب به مسئله معاصر بودن یا نبودن متن اشاره نکرده است. موسوی و شعبانی نیز به‌عنوان گروه عربی منطقه ۷ تهران در نوشته‌ای به ایرادات نحوی و صرفی کتاب عربی پرداخته‌اند. دکتر حبیب کشاورز در مقاله‌ای نقد آموزش زبان عربی در مدارس را مدنظر داشته و عیسی متقی زاده و سجاد اسماعیلی در کتابی مستقل با نام «گزارش تحلیلی - انتقادی کتب درسی رشته زبان و ادبیات عربی (۱۳۹۱ - ۱۳۹۵)» به کتاب‌های درسی عربی پرداخته‌اند اما هیچ‌یک از تحقیق‌های فوق از زاویه‌ای که محققان این مقاله به مسئله نگرستانه‌اند به نقد نپرداخته‌اند.

پژوهش‌هایی از این دست به دست‌اندرکاران و مؤلفان دفتر تألیف کتاب‌های درسی کمک خواهد کرد که با وقوف بر نواقص کتاب‌ها نسبت به رفع آن‌ها اقدام نمایند و فراگیران را با متونی معاصر شده و به‌روز آشنا سازند.

۳- یافته‌های تحقیق

اگر بپذیریم که از مهم‌ترین نقش‌های زبان «تحصیل دانش و گسترش اطلاعات است بدین ترتیب که انسان از تجارب دیگران مانند تجارب شخصی استفاده کرده، یاد می‌گیرد و این یادگیری بیشتر به وسیله زبان ممکن است» (یارووسی، ۱۳۸۲: ۲۷). این ابزار بسیار مهم و توانمند با پیشرفت علوم و گسترش سطح تجارب بشری باید با بازتولید واژه‌ها و جمله‌های جدید خود را با تحولات همسو ساخته و بازسازی شود. در حقیقت همراه با عصر و دوره زندگی انسان‌ها و تکامل حیات بشری زبان نیز از آن متأثر شود و تحولات را در خود منعکس کند در این حالت می‌توان گفت که زبان خود را با عصر هماهنگ کرده و معاصر شده است. زبان معاصر زبانی است که چون آینه، روح این زمانه و مقتضیات آن را بازتاب داده باشد. از نشانه‌های مهم زندگی هر عصر تغییرات زندگی شهروندی، ابزارهای زندگی و اصطلاحات و شیوه بیان معاصر است.

پژوهش حاضر درصدد بررسی معاصریت زبان در چهار پارامتر داستان، شعر، واژه و عکس در کتاب دوازدهم عربی است و با بهره‌گیری از شیوه تحلیلی کیفی ویلیام رومی با استفاده از فرمول شاخص درگیری فراگیران در ۵ درس کتاب، اقدام به تحلیل نتایج به شرح ذیل کرده است.

۳-۱- داستان

در اهمیت نقش داستان در تربیت گفته می‌شود: «آنچه نقش داستان را به منزله ابزار آموزشی بارز می‌کند این است که داستان‌ها با بهره‌گیری از ساختاری منسجم به شرح واقعه با مجموعه‌ای از وقایع تخیلی می‌پردازند و موجب رشد شخصیت‌ها، انگیزه‌ها و آهنگ داستان می‌شوند و تجربه‌ای را با خواننده به اشتراک می‌گذارند» (رشتچی، ۱۳۸۹: ۲۶). طبیعتاً این نقش تربیتی داستان با معاصر شدن محتوای داستان‌ها بر فراگیرانی که تربیت یافته با عناصر عصر کنونی هستند تأثیر بیشتری خواهد داشت.

استفاده از داستان این فرصت را برای کودکان فراهم می‌کند که درباره ایده‌های مهم با یکدیگر بحث کنند. علاقه به داستان و داستان‌خوانی فطری است و ما، همانگونه که برای زندگی به هوا، آب، خواب و غذا نیاز داریم، به داستان‌ها نیز احتیاج داریم و سعی در اثبات ارزش داستان سعی در ثابت کردن چیزی آشکار است که همه از آن آگاهی دارند.

داستان می‌تواند دنیایی خیالی را به منزله موضوع کاوش فکری خلق کند زیرا داستان ساختاری هوشمندانه دارد که در عین اینکه ما را از بند اینجا و اکنون رها می‌کند، به بیان روال عادی وقایع می‌پردازد، وسیله‌ای برای درک جهان و خویشتن است و دغدغه‌های بشری را در خود جای می‌دهد. به عبارت دیگر، همانگونه که فیشر معتقد است لایه‌های متفاوت معنایی و مفهومی در داستان‌ها به خواننده کمک می‌کنند تا به بینشی نو در مسائل مختلف زندگی دست یابد. از کارکردهای دیگر داستان پیدایش سؤالاتی در ذهن خواننده است نیز از کارکردهای داستان است که اعتقادات و باورها و درست‌ها و نادرست‌ها در روابط انسانی و اجتماعی را هدف قرار می‌دهد (همان، ۲۸).

جدول شماره ۱- فراوانی ادبیات داستانی معاصر در کتاب عربی دوازدهم

نام درس	۱	۲	۳	۴	جمع
غیر معاصر	۰	۰	۰	۱	۱
معاصر	۰	۲	۲	۰	۴
جمع	۰	۲	۲	۱	۵

با آنکه فواید داستان در چند مورد خلاصه نمی‌شود و داستان قالبی دلنشین برای بیان آگاهی‌ها و علوم زیستی مورد پذیرش قرار گرفته است با این حال تحلیل محتوای درس‌ها نشان می‌دهد در کل کتاب تنها از ۵ داستان کوتاه یا قصه استفاده شده است که شاخص بالایی محسوب نمی‌شود اما زمان و مکان وقوع و نیز موضوع هشتاد درصد این داستان‌ها معاصر هستند و تلاش مؤلفان بر آن بوده است که در این داستان‌ها فضایی امروزی را به نمایش بگذارند. شاخص درگیری یادگیرنده در متن با داستان معاصر چنین است:

۲+۲ مجموع داستان‌های معاصر

۴ = ----- = ----- = شاخص درگیری فراگیر

۱ مجموع داستان‌های غیر معاصر

بالا بودن عدد شاخص، نشانگر توجه مؤلفان به عنصر داستان معاصر است اما همچنان جایگاه داستان در کل محتوای کتاب درصد قابل قبولی به خود اختصاص نمی‌دهد.

۲-۳- شعر

در پژوهشی که در باب تأثیر روان‌درمانی شعر انجام گرفته است ضمن اشاره به اینکه: «بشر از هزاران سال پیش در مراسم آیینی خود از سرودهایی بهره می‌برد که روان او را آرامش می‌بخشید و سرشت خوش‌ذوق او را ارضا می‌کرد و ایرانیان نیز از جادوی کلمات در جشن‌های مذهبی، لالایی‌ها، کتاب‌ها و هنگام شادی و غم‌ها استفاده می‌کردند» (حاتم‌پور و پورحسن، ۱۳۹۷: ۵۴). طی مشاهدات عینی، نتیجه گرفته می‌شود که مضامین مختلف شعر باعث افزایش خوش‌بینی مردان و زنان افسرده می‌شود و آشنایی درمانگر با شعر و ادبیات منظم، خوانش درست شعر و انتخاب مضامین مناسب، می‌تواند در درمان بیماران مؤثر باشد (همان: ۶۸). نشاطی که جمع‌خوانی شعر می‌تواند ایجاد کند به همراه علاقه فطری کودکان به شعر، افزایش توان یادگیری آن‌ها را به همراه خواهد داشت. خیال‌انگیز بودن و موسیقایی بودن شعر، خستگی را برای دانش‌آموز در بر نخواهد داشت. کودکان از شنیدن شعر لذت می‌برند نه بخاطر اینکه با صناعات ادبی آن آشنا

هستند بلکه آن‌ها با آهنگ شعر و ریتم موجود در آن به جنبش و جوشش درمی‌آیند و شاد می‌شوند و در هنگام شنیدن توأم با لذت، مفهوم اشعار را نیز به خاطر می‌سپارند.

اگر بپذیریم که: «شعر معاصر به‌نوعی گره خوردگی روحیه حماسی با مضامین و مؤلفه‌های اجتماعی است که به‌مقتضای فضای جامعه و به جهت تقویت اعتلا و پیشرفت مردم جامعه به بیان مفاهیم و ارزش‌هایی چون دلاوری شجاعت، ریا، بی‌باکی، سیاست، روش‌کشورداری، آداب مردم‌داری، تهذیب اخلاق، دادگری و عدالت، فقر، آزادی و میهن‌پرستی می‌پردازد و یکی از اصول ضروری حیات اجتماعی است و پا به پای تحولات جامعه تغییر می‌پذیرد و ادیب روح زندگی مردم عصر خویش را می‌فهمد و شادی و غم آن‌ها را می‌شناسد» (حصارکی و خطیب نیا، ۱۴۰۰: ۱۳۷). در آن صورت ضرورت حضور شعر معاصر عرب در کتاب‌های درسی آموزش عربی دوچندان احساس خواهد شد اما تحلیل متن کتاب دوازدهم نشان می‌دهد که از بیست‌ودو بیت شعر موجود در کتاب (که فی‌نفسه بسیار کم است) حتی یک بیت نیز به شاعران معاصر عرب تعلق ندارد و شاخص درگیری فراگیر در این بخش کم است:

جدول شماره ۲- فراوانی شعر معاصر در متن کتاب عربی دوازدهم (تعداد بیت)

نام درس	۱	۲	۳	۴	جمع
غیر معاصر	۴	۸	۳	۷	۲۲
معاصر	۰	۰	۰	۰	۰
جمع	۴	۸	۳	۷	۲۲

۰ مجموع شعرهای معاصر

صفر = ----- = ----- = شاخص درگیری فراگیر با ۲۲ مجموع شعرهای غیر معاصر شعرهای معاصر

عدم حضور شعر شاعران معاصر عرب و شاخص درگیری صفر در حوزه شعر نشانگر آن است که فراگیران در پایه دوازدهم کمترین درگیری را با شعر معاصر عرب دارند.

۳-۳- واژه

اغلب فعالان حوزه آموزش معتقدند «پدیده زبان در همه شئون زندگی و هر نوع فعالیت انسانی حضور دارد» (زندى، ۱۳۸۴: ۳۷). و اگر بپذیریم که «اجتماعات هیچ‌گاه ثابت نبوده پیوسته دستخوش انقلابات و تحولات هستند و نهادهای خود را نیز به‌تبع خویش دگرگون می‌سازند بنابراین زبان هم به دلیل ماهیتش که نهادی اجتماعی است امری ثابت نیست و پیوسته به دنبال تحول اجتماع، در حال تغییر و تحول است» (باقری، ۱۳۷۵: ۱۴). به‌این‌ترتیب با گذر زمان و ایجاد تحولات در شئون زندگی این پدیده نیز باید به‌روز شود تا بتواند وظیفه خود را به‌درستی انجام دهد. نمود عینی این تحولات در حوزه زبان را می‌توان در افزوده شدن مداوم لغات و اصطلاحات و عبارات جدید و نوساخته در فرهنگ‌های لغت زبان‌های ملل مختلف دید

به‌گونه‌ای که زبان‌شناسان و فعالان عرصه لغت، ناگزیر پیوسته به ویرایش فرهنگ لغت‌ها دست می‌زنند و با این کار بر غنای دایره واژگانی زبان خود می‌افزایند.

شلاشر اعتقاد شدید داشت که زبان‌ها نیز چون موجودات زنده تکاملی بالاستقلال دارند (واترمن، ۱۳۴۷: ۴۹). این زنده بودن ناظر بر آن است که هر لحظه در زبان تغییری صورت می‌گیرد؛ واژه یا واژه‌هایی وارد حوزه آن می‌شود و گاه واژه‌ای در معرض نابودی قرار گرفته و حتی از بین می‌رود. در واقع به‌روزترین چهره زبان در زمان معاصر آن قابل دریافت است و اگر متن آموزشی یک زبان حاوی جدیدترین واژگان آن نباشد آموزش به‌صورت کامل اتفاق نخواهد افتاد.

از سوی دیگر این امر پذیرفته شده است که: «زبان توانایی انسان را در تفکر و دیگر فعالیت‌های ذهنی به میزان معجزه‌آسایی بالا می‌برد تا جایی که می‌توان گفت تفکر و استدلال در مراحل عالی و بسیار مجرد، از زبان غیرقابل تجزیه است در این مراحل تفکر یعنی زبان و زبان یعنی تفکر» (باطنی، ۱۳۷۳: ۱۲۳). بدین ترتیب تفکری نو و معاصر بدون زبان و واژه‌هایی معاصر، امری غیرممکن است و زبان کهنه و نو نشده اندیشه‌هایی کهنه و غیر معاصر به همراه دارد. این امر مسئولیت مؤلفان را در معاصر سازی ذهن و زبان دانش‌آموزان بیشتر می‌کند.

جدول شماره ۳- فراوانی واژه‌های جدید در درس‌های کتاب عربی دوازدهم

نام درس	۱	۲	۳	۴	جمع
غیر معاصر	۱۴	۶	۱۳	۱۹	۵۲
معاصر	۲	۲	۳	۰	۷
جمع	۱۶	۸	۱۶	۱۹	۵۹

اما تحلیل محتوای کتاب دوازدهم نشان می‌دهد به امر به‌کارگیری واژه‌های معاصر و همراه سازی متن‌های کتاب با کلمات معاصر توجه و عنایتی نشده است در تحقیق حاضر که ملاک حضور واژه‌های جدید (و نه لزوماً معاصر)، بخش «المعجم» هر درس لحاظ شده است. از مجموع ۵۹ واژه جدید کتاب تنها ۷ واژه به پدیده‌های معاصر مرتبط است و درس چهارم فاقد حتی یک واژه معاصر است:

۷ مجموع واژه‌های معاصر

۱۳٪ = ----- = ----- = (I) شاخص درگیری ۵۲ فراگیر با واژه‌های

معاصر مجموع واژه‌های غیر معاصر

صاحب‌نظری معتقد است که اگر مقدار (I) شاخص درگیری فراگیر بزرگ‌تر از (۴) و یا برابر با یک باشد نتیجه مورد نظر در متن کتاب (در این تحقیق مشخصاً درگیر شدن فراگیر با عناصر معاصر زبان) میل به مثبت دارد و اگر کمتر از (۴) و یا برابر با صفر باشد نتیجه منفی است (رک. یارمحمدیان، ۱۳۸۵: ۱۶۸). در تحلیل این عامل تحقیق در کتاب باید اشاره کرد که نتیجه (۱۳) عددی بسیار کمتر از حد مورد انتظار است و نشانگر آنکه متن کتاب، فراگیران را با کمترین میزان از واژه‌های معاصر درگیر می‌کند. این حجم کم از ارتباط فراگیران هشدار برای مسئولان دفتر تألیف کتاب‌های درسی است که هر چه سریع‌تر به غنی کردن متون با واژه‌های معاصر اهتمام ورزند.

۴-۳- عکس

اگر بپذیریم که: «یکی از روش‌های یادگیری دیدن تصاویر است. انسان‌ها با نگاه کردن به عکس‌ها، طرح‌ها و تصاویر، آن‌ها را به ذهن منتقل و به‌صورت تصویر در مغز بایگانی می‌کنند (ظهراپی، ۱۳۸۶: ۲۵۱). زبان تصویر قادر است مؤثرتر از هر وسیله ارتباطی دیگر، دانش بشر را نشر دهد (زارعی زوارکی و جعفرخانی، ۱۳۹۲: ۲۸). امروزه متخصصان امر تعلیم و تربیت برای آموزش مفاهیم و موضوعات از روش آموزش غیرمستقیم بهره می‌برند. تصویر نیز به‌عنوان یکی از موفق‌ترین ابزار آموزشی غیرمستقیم به علت اثرگذاری از طریق بینایی افراد، نقش مهمی در یادگیری دارد چراکه تحقیقات نشان می‌دهد ۷۵ درصد از یادگیری افراد از طریق بینایی حاصل می‌شود. تصویر می‌تواند جزئیات یک واقعه را در حداقل زمان و با دقت بسیار زیاد ترسیم نماید (سعدی، ۱۳۷۶: ۲۰ و شاد قزوینی، ۱۳۸۷: ۲۹۱). اهمیت تصویر در آموزش زبان دوم تا حدی است که یکی از روش‌های آموزش زبان یعنی روش «سمعی - بصری» بر اساس آموزش با تصویر بنا شد و حتی در شیوه سمعی - شفاهی که تقریباً مقارن با شیوه سمعی - بصری سگو است، تصاویر جایگاه ویژه‌ای دارند (صدرزاده، ۱۳۸۴: ۱۲۳). حتی بسیاری از فرهنگ‌های لغت جدید برای آموزش واژگان از تصویر استفاده می‌کنند؛ زیرا «تصویر واژه به خواننده کمک می‌کند تا معنی آن را به‌صورت دقیق، در ذهن تجسم کند» (ابوالفرج، ۱۹۶۶: ۱۲۶).

از سوی دیگر یکی از دانشمندان عرصه علمی تخصصی خلاقیت و طراح اولین آزمون خلاقیت معتقد است: «واقعیت در مورد آینده آن است که سرعت تغییرات اجتماعی و تکنولوژیکی شتاب بیشتری خواهد داشت در حقیقت بعضی از این تغییرات هم‌اکنون چنان عظیم بوده است که دیگر نمی‌توان به گذشته به‌عنوان راهنمای کافی برای آینده تکیه نمود. این بدان معنی نیست که از تاریخ نمی‌توان پند گرفت. همانگونه که تصمیمات شخصی ما بستگی به گذشته، حال و تصویر ما از آینده دارد، تصمیم‌گیری‌های ملی و بین‌المللی نیز متأثر از تاریخ و وضع حاضر و حقایق و تصاویری که ما از آینده داریم می‌شود» (تورنس، ۱۳۷۲: ۲۲).

جدول شماره ۴ - فراوانی عکس و تصویر در کتاب عربی دوازدهم

نام درس	۱	۲	۳	۴	جمع
غیر معاصر	۸	۱۳	۱۷	۲۲	۶۰

معاصر	۹	۱۰	۴	۱	۲۴
جمع	۱۷	۲۳	۲۱	۲۳	۸۴

۲۴ مجموع تصویرهای معاصر

$$(I) \text{ شاخص درگیری فراگیر } ۶۰ \text{ مجموع} = \frac{24}{84} = \frac{2}{7} = ۰.۲۸۵۷ = ۲۸.۵۷\%$$

تصویرهای معاصر با تصویرهای غیر معاصر

کتاب عربی ۳ در شاخص بهره‌گیری از تصویرهای جهان معاصر در محدوده مرزی قرار گرفته است یعنی عدد ۱/۴ که نشان می‌دهد کتاب پایین‌ترین نمره درگیری فراگیران با عنصر تصویر معاصر را کسب کرده است و به‌نوعی به عدم توجه مؤلفان و تصویرگران کتاب به اهمیت عکس و تصویر در آموزش عصر حاضر اشاره دارد.

منابع:

- ۱- کتاب:
- باطنی، محمدرضا (۱۳۷۳) **زبان و تفکر**، چاپ پنجم، تهران: فرهنگ معاصر
  - باقری، مهری (۱۳۷۵) **مقدمات زبانشناسی**، چاپ اول، تهران: نشر قطره
  - بهرام محمدیان، محی‌الدین و دیگران (۱۴۰۰) **عربی زبان قرآن ۳ کد ۱۱۲۲۰۶**، چاپ چهارم، تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی (کتاب مورد تحلیل)
  - تورنس، ئی پاول (۱۳۷۲) **خلاقیت**، ترجمه قاسم‌زاده، حسن، تهران: نشر نو
  - حریرچی، فیروز (۱۳۴۷) **تأثیر زبان فارسی در عربی**، چاپ اول، تهران: انتشارات وحید
  - دلاور، علی (۱۳۸۳) **روش‌های تحقیق پیشرفته**، تهران: واحد علوم و تحقیقات
  - رنجبر، مریم‌السادات (۱۳۹۲) **مبانی زبانشناسی عمومی**، چاپ اول، نشر انتشار سبز، اصفهان
  - زندی، بهمن (۱۳۸۴)، **خودآموز روش تدریس زبان فارسی**، چاپ سوم، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران
  - عبدالقادر، عبدالحامد (۱۳۴۷) **تأثیر زبان فارسی در عربی**، ترجمه حریرچی، فیروز، چاپ اول، تهران: نشر وحید
  - فالک، جولیا اس (۱۳۷۲) **زبان‌شناسی و زبان**، ترجمه غلامعلی‌زاده، خسرو، چاپ دوم، تهران: آستان قدس رضوی
  - نیومایر، فردریک (۱۳۷۸) **جنبه‌های سیاسی زبانشناسی**، ترجمه فقیه، اسماعیل، چاپ اول، تهران: نشر نی
  - واترمن، جان، تی (۱۳۴۷) **سیری در زبانشناسی**، ترجمه: بدره ای، فریدون، چاپ اول، تهران: انتشارات فرانکلین
  - یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۸۵) **اصول برنامه‌ریزی درسی**، چاپ چهارم، تهران: یادواره کتاب
  - یارویسی، منصور (۱۳۸۲) **زبان‌آموزی کودک**، چاپ اول، ارومیه: ناشر مؤلف
- ۲- پایان‌نامه:
- فارسی نژاد، خلیل (۱۳۹۳) **بررسی لهجه‌های عربی معاصر**، پایان‌نامه دانشگاهی، دانشگاه حکیم سبزواری
- ۳- مجله:
- حاتم‌پور شبنم و پورحسین خاطره (۱۳۹۷) بررسی تأثیر شعر بر کاهش افسردگی و افزایش خوشبینی، نشریه زبان و ادبیات فارسی، سال ۲۶، شماره ۸۴، صفحات ۵۳-۷۱
  - حصارکی، محمدرضا و خطیب‌نیا، مهین (۱۴۰۰) بازتاب و بن‌مایه‌های جامعه‌شناختی و اجتماعی شعر در ادب معاصر در مقایسه با سایر ادوار شعر فارسی، نشریه پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره سوم شماره پیاپی ۵۳، پاییز صفحات ۱۳۷-۱۶۳
  - دیوئی، جان و دمپی، یر، (۲۰۰۶)، پیشینه ادبیات، مجله پرسمان، ۱۳۸۷، شماره ۶۷، ص ۱۶
  - رشتچی، مژگان (۱۳۸۹) ادبیات داستانی کودکان و نقش آن در رشد تفکر، نشریه تفکر و کودک، سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، صفحات ۲۳-۳۷